

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розглянуто педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку у процесі ігрової діяльності. З'ясовано, що проведення серії ігрових занять сприяло розширенню та збагаченню досвіду дітей щодо взаємодії з людьми, які їх оточують, побудови позитивних взаємин шляхом розвитку відповідних способів комунікації, набуттю знань про норми спілкування, а також формуванню потреби узгоджувати свої дії з іншими вихованцями, вміння відрізнити соціально схвалювану поведінку від асоціальної, підтримувати один одного, проявляти емоційний відгук, сприймати однолітків як друзів та партнерів. Встановлено, що предметно-ігрове середовище необхідне дошкільникам тому, що виконує стосовно них важливу інформативну функцію: кожен предмет відкриває певні відомості про навколишній світ, стає незамінним засобом передачі соціального досвіду.

Ключові слова: педагогічні умови, предметно-ігрове середовище, серії ігрових занять, соціально-комунікативна компетенція, старший дошкільний вік.

Aizenbart Mariana

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF SOCIAL COMMUNICATIVE COMPETENCY OF CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE IN PLAY ACTIVITIES

Summary. The article deals with the pedagogical conditions of the development of the preschool children social and communicative competence through role-playing. It was revealed that during the work with children the establishment and further development of social and communicative competence of senior preschool children by means of game was observed. The formative work ensured the development of social activity and initiative of children, their ability to analyze their own states, intentions, and the willingness to solve problems related to communication and interaction with peers and adults on their own. It was found out that conducting of a series of games during the experiment contributed to the expansion and enrichment of children's experience concerning interaction with the people who surround them, building positive relationships through the development of appropriate communicative methods, the acquisition of knowledge about the norms of communication, and also the formation of the need to coordinate their actions with others pupils, the ability to distinguish socially approved behavior from the disapproved one, support one another, express emotional feedback, perceive peers as friends and partners. It was researched that subject-playing environment is necessary for preschoolers because it performs an important informative function in relation to them: each subject reveals certain information about the surrounding world, becomes an indispensable means of transferring social experience. Such an environment encourages the elder preschool child to explore and use their rich inner potential, stimulating the manifestations of autonomy, initiative and creativity. It is proved that formation of social and communicative competence of senior preschool children will be more effective in the conditions of developing the development potential of the subject-game environment.

Keywords: pedagogical conditions, subject-game environment, and series of gaming lessons, social and communicative competence, senior preschool age.

Постановка проблеми. Розбудова сучасної дошкільної освіти безпосередньо пов'язана з розвитком і становленням особистості, потребує оновлення організаційно-педагогічних засад навчання і виховання, упровадження належного методичного забезпечення процесу формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку упродовж ігрової діяльності.

Педагогам ЗДО необхідно, керуючись принципами особистісно зорієнтованого навчання, забезпечити на заняттях емоційне благополуччя старших дошкільників, що сприяє успішному формуванню у них соціально-комунікативних умінь та культури спілкування під час гри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення розвивального середовища в ЗДО досліджували психологи та педагоги Л. Артемова [1], О. Кононко [2], А. Петровський [4] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. «Предметно-ігрове розвивальне середовище» розглядається, як сукуп-

ність соціальних і предметно-ігрових умов, що формують у дитини вміння взаємодіяти і спілкуватися, стимулюють у неї прояви самостійності, ініціативності, творчості. Розвивальне предметно-ігрове середовище відповідає принципу свободи втілення дитиною свого права на гру, що реалізується як можливість вибору нею теми, сюжету гри, тих чи тих іграшок, місця та часу проведення гри. Вплив гри на формування соціально-комунікативної компетенції старшого дошкільника полягає в тому, що завдяки ігровому наслідуванню і рольовому перевтіленню вихованець ознайомлюється з нормами і моделями людської діяльності та взаємовідносин, які стають зразками для його власної поведінки.

Мета статті. За мету статті поставлено описати організаційно-педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під «педагогічними умовами» розуміємо обставини процесу навчання, що забезпечують

досягнення поставлених цілей, а також середовище, в якому педагогічні умови виникають, існують і розвиваються. Отже, педагогічні умови – це сукупність об'єктивних можливостей, обставин і заходів педагогічного процесу, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання та використання елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчально-виховного процесу для досягнення поставлених цілей.

Формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників відбуватиметься більш ефективно за умов створення розвивального потенціалу предметно-ігрового середовища ЗДО.

Термін «предметно-ігрове» або «предметно-розвивальне середовище» означає природну комфортабельну обстановку, раціонально організовану, оснащену різноманітними предметами та ігровими матеріалами, що уможлиблює одночасне включення всіх дітей групи в різноманітну діяльність. Таке середовище спонукає старшого дошкільника дослідити й використати свій багатий внутрішній потенціал, стимулює прояви самостійності, ініціативності і творчості.

Як зазначає О. Кононко, «...в цілому розвивальне середовище можна представити у вигляді круга, в центрі якого знаходиться «Я» (мій простір, середовище мого внутрішнього життя) і який поділено на сегменти – предметно-ігрове, природне та соціальне середовище» [2, с. 118].

Дослідниця Л. Артемова стверджує, що основою розвитку особистості старшого дошкільника є практичні цілеспрямовані дії, ігрова діяльність, під час яких він пізнає предмети та явища навколишньої дійсності, осягає зв'язки між ними [1, с. 15].

Характеризуючи, предметно-ігрове середовище, Г. Лаврентьева наголошує: 1) відповідати віковій й категорії дітей, їх функціональним можливостям із незначним перевищенням рівня складності; 2) бути динамічним, варіативним, різноманітним; 3) сприяти орієнтовно-пізнавальній діяльності, що забезпечує засвоєння нових знань, формування розумових дій, розвиток провідних психічних процесів дитини; 4) вирізнятися розмаїттям форм і кольорів, які надають виразності об'єктам та подіям і завдяки зіставленню допомагають дитині отримати достовірні знання про довкілля [3, с. 12].

Розвивальне предметно-ігрове середовище слід організовувати за принципом універсальності, тобто так, щоб діти (самостійно і разом з вихователем) могли будувати і змінювати його, трансформувати відповідно до виду гри, її змісту та перспектив розвитку. Особливо ефективним є модульне розвивальне предметно-ігрове середовище. Прикладами предметів-модулів можуть слугувати легкі куби різного розміру, виготовлені за типом вклядашків, і середні за розміром модулі – «меблі-іграшки». Дошкільник може «перетворювати» модулі на будиночок, потяг, автобус тощо. Предметно-ігрове середовище має передбачати наявність місця для відпочинку дитини. Це може бути і «куточок усамітнення», і затишна кімната з м'якими меблями й іншими елементами тощо.

Предметно-ігрове середовище в ЗДО виконує низку функцій: організаційну, освітню, розви-

вальну, виховну та комунікативну. Відповідно до виховної функції його наповнення і конструювання потрібно орієнтувати на створення таких ситуацій, котрі спонукають вихованців до морального вибору: поступитися товаришеві або взяти іграшку собі, поділитися з іншим чи діяти самому, запропонувати допомогу чи зignorувати проблему ровесника. Таким чином, предметно-ігрове середовище стає центром, де закладаються підвалини для співробітництва, позитивних взаємовідносин, організованої прийнятної поведінки, дбайливого ставлення до інших тощо.

Реальний зв'язок між дитиною й довкіллям устанавлюється саме упродовж її активної взаємодії з предметним світом [2, с. 96]. Предметно-просторовий світ охоплює різноманітність об'єктів соціальної дійсності. Речі, явища, події, інші особи існують незалежно від людини. Всі вони є предметами її потреб. Довкілля стає для дитини предметним світом через суспільну практику. Предмет дії людини завжди включений у міжособистісні стосунки.

Предметно-ігрове середовище необхідне дошкільникам тому, що виконує стосовно них важливу інформативну функцію: кожен предмет відкриває певні відомості про навколишній світ, стає незамінним засобом передачі соціального досвіду. Вихованці менше конфліктують між собою; рідко сваряться через гру, ігровий простір або матеріали, оскільки захоплені цікавою діяльністю.

Для кожного вікового періоду предметно-ігрове середовище особливе, оскільки змінюється залежно від вікових особливостей дітей, періоду навчання, освітньої програми. Так, старші дошкільники самостійно визначають, яку гру вибрати; розігруючи складні сюжети, проявляють меншу залежність від предметно-ігрового оточення, від тих чи тих іграшок. Ігрові дії набувають узагальненості, стають більш згорнутими; відбувається поступовий перехід до внутрішнього або мовленнєвого плану дій. У старшому дошкільному віці іграшки відіграють роль стимулу, підтримки одного чи кількох компонентів ігрової ситуації, сприяють актуалізації життєвого досвіду дітей, який негайно задіюється у грі.

Для дітей 5-6 років атрибутика ігрової діяльності в ЗДО більш деталізована, оскільки старші дошкільники потребують, з одного боку, реалістичних, досконалих іграшок, що максимально передають ознаки та властивості прототипу. Вони реалізують потяг дітей старшого дошкільного віку до «справжніх» предметів.

З іншого боку, високий рівень розвитку гри, необхідність подальшої активізації фантазії дитини передбачають наявність максимально умовних іграшок. Педагогічно цінними в цьому плані, як зазначалося, є ігрові модулі. Таке «обладнання» стає сюжетним, починає «працювати» на ігровий задум після творчого втручання дитини, котра намагається максимально задіяти доступний простір для відображення уявної ігрової ситуації.

Також особливу увагу необхідно звернуто на ігрові зони (куточки) в експериментальних ЗДО, наповнити їх різноманітними матеріалами для організації численних сюжетно-рольових, комунікативних і режисерських ігор; ігрове серед-

**Структура предметно-ігрового середовища
(сюжетно-рольових, режисерських та комунікативних ігор) старших груп ЗДО**

«Кіностудія»	кінокамери; мікрофони; операторський візок; штатив для відеокамери тощо.
«Коли ми захворіли»	білі халати; шапочки; ваги; медична сумка з набором інструментів; «ліки»; вата; бинти; рецепти; каса; чеки; гроші; вітрина тощо.
«Салон краси»	дзеркало; халат перукаря; пелерина для клієнта; журнали модних зачісок; сушка; рукомийник; фен; плойка; тіні; лаки; перуки; ножиці; бі-гуді; стрічки; гумки; шпильки; гребінці; ляльки з довгим волоссям тощо.
Великі ігрові модулі та різноманітні предмети-замінники	

овище в ЗДО. розділити на різні зони для ігор: 1) сюжетно-рольових; 2) режисерських; 3) комунікативних.

Щоб активізувати інтерес дітей до спільної ігрової діяльності необхідно оновити ігрові куточки, обладнати нові ігрові зони, додано нові сюжети для традиційних сюжетно-рольових ігор.

Зону «Сюжетно-рольових ігор» представити іграми «Кіностудія», «Салон краси», «Коли ми захворіли». Перша з перелічених ігор ознайомлює дітей з етапами створення кінопродукції – від підбору акторів, зйомки фільму – до інтерв'ю з головними героями. Під час такої гри у старших дошкільнят розвиваються зв'язне діалогічне мовлення та комунікативні навички, вміння йти на поступки, взаємодіяти. Вихованці упродовж гри отримують уявлення про фах акторів, режисерів, гримерів, операторів. Гра «Кіностудія» сприяє розвитку інтелекту, допитливості й комунікабельності (дитина дізнається нове, цікаве та із задоволенням розповідає про це іншим).

Ще одна сюжетно-рольова гра – «Салон краси» – дає можливість розвивати вміння дошкільників зосереджувати увагу на партнерів, його зовнішності, настрої, помічати позитивні риси іншого і виявляти доброзичливе, привітне, уважне ставлення до нього.

Наступна рольова гра («Коли ми захворіли») передбачає багато ролей: від лікаря до медсестри, працівника реєстратури. Під час неї вихованці отримують знання, необхідні в повсякденному житті: у ролі лікаря вчать надавати елементарну медичну допомогу, бути уважними один до одного, визначати і розуміти стан іншого, а в ролі пацієнта – просити допомоги, висловлювати свої потреби. Гравці набувають навичок співпрацювати, відображаючи взаємодію працівників поліклініки, лікарні, аптеки (спочатку «хворого» ведуть у поліклініку, потім ідуть до аптеки, ідуть до лікарні, провідують хворого та ін.).

Зазначимо, що оформлення ігрової зони для перелічених сюжетно-рольових ігор не передбачає спеціального обладнання – достатньо лише відповідним чином розмістити наявні в кожному ЗДО іграшки і предмети. Розвивальне предметно-ігрове середовище сприяє залученню дітей до спільних ігор, удосконаленню їх діалогічного мовлення, вміння гратися разом з однолітками, використовуючи різноманітні іграшки та іграшки-замінники. До сюжетно-образних іграшок належать: 1) ляльки, фігурки людей, тварин, елементів природи (м'які іграшки); 2) аксесуари для гри (лялькові меблі, посуд, побутова техніка – праска, пральна машина, порохотяг, швейна машина тощо); 3) атрибути для сюжетних ігор на різні теми («Салон краси», «Коли ми захво-

рили» та ін.); 4) крупногабаритні ігрові модулі; 5) предмети-замінники. Можна звернутися по допомогу й до батьків, попросивши їх принести порожні пляшечки від ліків, парфумів, упаковки від продуктів харчування тощо. Деякі атрибути можна виготовити разом з дітьми. Предмети (дрібні, великі й дуже великі) можуть бути у грі всім. Наприклад, проста паличка, залежно від фантазії дитини, перетворюється і на термометр, і на меч, і на дерево, і на людину; обруч, тканина або скручена мотузка можуть «стати» озером; а диван – трамваєм.

Сюжетно-рольові іграшки розширюють уявлення дитини про довколишній світ. Граючись із ними, дошкільники вчать діяти в уявлюваній ситуації, творчо перетворювати різноманітні враження, отримані з різних джерел, проявляти максимум самостійності, вміння взаємодіяти, налагоджувати контакти, бути уважними один до одного, турботливо ставитися до ровесників. Упродовж ігрової діяльності закріплюються і розширюються уявлення дітей про емоції, міміку, жести. Колективні ігри спонукають вихованців до міжособистісного спілкування.

У старшому дошкільному віці поряд зі спільними сюжетно-рольовими іграми розвиваються індивідуальні, а інколи режисерські ігри з іграшками, в яких вихованець не бере на себе певної ролі, а регулює відносини між персонажами (іграшками). У таких іграх значення іграшки досить велике. Але сюжет гри не обмежується стаціонарним ігровим середовищем, а, навпаки, – ігровий матеріал добирається до придуманого сюжету.

Використання ігор для перелічених зон (куточків) сприятиме оволодінню дітьми суспільними функціями, їхньої здатності моделювати людські стосунки і довколишнє життя, будувати позитивні взаємовідносини («Салон краси»), розвитку міжособистісного спілкування («Кіностудія»), уміння виражати дбайливе ставлення до інших («Коли ми захворіли») тощо.

Структура предметно-ігрового середовища зони «Сюжетно-рольових ігор», «Режисерських ігор» та «Комунікативних ігор» старших груп ЗДО представлена у табл. 1.

Висновки і пропозиції. Підготовлене і спеціально організоване розвивальне предметно-ігрове середовище групи функціонально моделює соціально-комунікативні вміння дітей старшого дошкільного віку (комунікабельність, уміння залагоджувати конфлікти, домовлятися, уступати, пропонувати допомогу і просити допомоги, організувати свою роботу тощо), є стимулом до активного спілкування та взаємодії вихованців у ЗДО.

Список літератури:

1. Артемова Л. Відображення знань дітей у спільних іграх. Дошкільне виховання. 1973. № 9(386). С. 10–14.
2. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посіб. Наук. ред. О. Л. Кононко. К. : Ред. журналу «Дошкільне виховання», 2003. 244 с.
3. Лаврентьева Г. Розвивальне предметно-ігрове середовище : європейський досвід та новітні підходи. Палітра педагога. 2001. № 4. С. 11–13.
4. Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив. М. : Политиздат, 1982. 255 с.

References:

1. Artemova L. (1973). Vidobrazhennia znan ditey u spilnyh ihrakh [Showing knowledge of children in common games]. Preschool education, pp. 10–14. (in Ukrainian)
2. Komentar do Bazovoho komponenta doshkilnoyi osvity v Ukrayini [Commentary on Basic component of preschool education in Ukraine] (2003). Scientific and methodological manual scient. edit. O. L. Kononko. Kyiv : Red. zhurnalu Doshkilne vyhovannya, 244 p. (in Ukrainian)
3. Lavrentyeva G. (2001). Rozvyvalne predmetno-ihrove seredovyshche : yevropeiskyj dosvid ta novitni pidkhody [Developing subject-playing environment: European experience and latest approaches]. Teacher's palette. pp. 11–13. (in Ukrainian)
4. Petrovskiy A. V. (1982). Lychnost. Deyatel'nost. Kollektiv [Personality. Activity. Team]. Moscow : Polytyzdat, 255 p. (in Russian)